

KÜRESEL SALGININ KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ'NE ETKİSİ: RİSKLER VE FIRSATLAR

Ufuk TOK

Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi

Giriş

Çin'den başlayarak kısa süre içerisinde tüm dünyada etkisini gösteren Kovid-19 salgını, 11 milyondan fazla insanın enfekte olmasına ve 550 binden fazla insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur.¹ İnsanları/toplumları ve hayatın olağan akışını derinden etkileyen küresel salgının devletlere, uluslararası ilişkilere de etkileri olmuş; ancak en önemli etki şüphesiz ekonomi üzerinde hissedilmiştir.

Kovid-19 salgınının olumsuz etkilerini asgarî seviyede tutmak amacıyla devletlerin bir takım önlemler aldığı görülmüştür. Bu önlemler kapsamında devletler, millî ekonomilerini salgından korumak amacıyla iktisadî tedbir paketleri açıklamıştır. Devletlerin millî ekonomilerinin yanı sıra jeo-ekonomik öncelikleri, politikaları ve girişimleri de salgının etkisi altında kalmıştır. Çin'in başlattığı Kuşak ve Yol Girişimi de bunlardan birisidir. Dünyanın ikinci en büyük ekonomisi olan Çin'in başlattığı Modern İpek Yolu, Yeni İpek Yolu gibi adlandırmalarla da anılan Kuşak ve Yol Girişimi'nin küresel salgından etkilendiği görülmüştür. Kovid-19 salgınının Kuşak ve Yol Girişimi'ne olan etkileri ve muhtemel yansımaları aşağıda ele alınmıştır.

Kovid-19 Bağlamında “Kuşak ve Yol Girişimi” ve Hedefleri

İlk olarak 2013 yılı sonunda Başkan Şi Jinping tarafından açıklanan Kuşak ve Yol Girişimi, inşa halinde ve/veya henüz planlama aşamasında olan koridorlardan oluşmaktadır. İlk defa Mart 2014'te Hükümet Çalışma Raporu'nda yer alan Kuşak ve

¹ [“WHO Coronavirus Disease \(COVID-19\) Dashboard”](#) Dünya Sağlık Örgütü.

Yol Girişimi, ikili ilişkilerle oluşturulan bir ağ olup bu kapsamda geliştirilen projelerin hayata geçmesi için İpek Yolu Fonu ve Asya Altyapı Yatırım Bankası gibi finans kuruluşları kurulmuştur.

Çin, 28 Mart 2015 tarihinde açıklanan “Kuşak ve Yol Girişimi Eylem Planı” ile Kuşak ve Yol Girişimi’nin 1) siyasî koordinasyon, 2) engelsiz ticaret, 3) finansal entegrasyon, 4) tesislerin bağlanması ve 5) bireysel/toplumsal ilişkilerin geliştirilmesi olmak üzere beş temel hedefi olduğu ilan edilmiştir.² Ancak Kovid-19 salgını ile bu hedeflerin gerçekleşmesinde güçlükler yaşanacağı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Kovid-19’un Kuşak ve Yol Girişimi üzerindeki etkilerini, Girişim’in temel hedefleri çerçevesinde ele alarak anlamak mümkün olacaktır.

Siyasî koordinasyon

Kovid-19 salgınının Çin’de başlaması, dünya genelinde Çin’e olan güvenin sarsılmasına neden olmuş ve Çin’in, salgının başlangıç evresinde önleyici tedbirler almakta kararlı ve/veya başarılı olamaması prestij kaybını beraberinde getirmiştir. Salgının başladığı dönemlerde Çin’in yaşadığı prestij kaybı, ABD’nin suçlayıcı yaklaşımı ile ivme kazanmış; ancak Çin, salgının ilerleyen evrelerinde yumuşak güç kapsamında dünya ile geliştirdiği iyi ilişkiler ve etkili iletişim kanalları ile söz konusu prestij kaybını tersine çevirmeye çalışmıştır. Çin bu kapsamda, dünyanın hemen her ülkesi ile sağlık ürünleri, teknik donanım/teçhizat ve bilgi ve deneyim paylaşımında bulunmuştur. Küresel salgın döneminde dünya genelinde Çin algısının yaşadığı bu değişim Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında hedeflediği “siyasî koordinasyon” ilkesine yönelik henüz ciddi etkileri olmamıştır. Buna mukabil Çin’in bu süreçte Kuşak ve Yol Girişimi kapsamındaki ülkelerle herhangi bir zorluk yaşamayacağı anlamı çıkarılmamalıdır. Zira küresel salgın sürecinde yaşanan aksaklıklar ile birlikte ülkeler, uluslararası ilişkilerini, ticaret ortaklarını ve müttefiklerini gözden geçirme fırsatı bulmuştur.

Engelsiz ticaret

Kovid-19 salgını nedeniyle küresel boyutta tüketim ciddi oranda azalmıştır. Bu nedenle Çin başta olmak üzere birçok ülkede fabrikalar üretimini yavaşlatmış veya durdurmuştur. Dünyanın üretim atölyesi olarak tarif edilen Çin’de, üretimde yaşanan aksaklıklar nedeniyle tedarik zincirinin küresel boyutta zarar gördüğünü söylemek mümkündür.³ Bu nedenle Kuşak ve Yol Girişimi’nin en önemli hedeflerinden olan “engelsiz ticaret” noktasında büyük bir aksaklık yaşandığı görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra küresel salgınla mücadelenin küresel boyutta değil, ulusal boyutta verilmesi nedeniyle “siyasî koordinasyon” ve “finansal entegrasyon” hedeflerinin gerçekleştirilmesi hususunda da aksaklıklar yaşanması muhtemeldir.

² [“Vision And Actions On Jointly Building Silk Road Economic Belt And 21st-Century Maritime Silk Road”](#), *Belt and Road Portal*, 30.03.2015.

³ Oğuzhan Demirdöğen, Recep Yorulmaz; [“Kovid-19 Salgınının Dünya Ekonomilerine Etkileri”](#), *ORSAM*, Mart 2020, s.7.

Finansal entegrasyon

Tüketimin azalması, küresel tedarik zincirinin zarar görmesi ve millî ekonomilerin zayıflaması gibi sebeplerle Çin'in dış ticaretinin büyük oranda etkilendiği, bu kapsamda engelsiz ticaret hedefinden uzaklaşıldığına yukarıda değinilmiştir. Bu gelişmelerin "finansal entegrasyon" hedefini de etkilediği görülmektedir. Nitekim IMF, küresel salgının etkilerinin derinleşmesiyle Nisan 2020'de yayımladığı "Dünya Ekonomik Görünüm Raporu"nu 25 Haziran 2020 tarihinde güncelleyerek yeniden yayımlamış ve küresel finansal sorunun büyüklüğüne ve giderek derinleştiğine dikkat çekmiştir.⁴ Bu manzarada, küresel salgının tesiri altındaki Çin'e borçlu olan birçok ülkenin, Çin'e olan borcunu ödeyememesi sonrasında açığa çıkan finansal sorunların önüne geçilmesi için adımlar atılmaktadır. Nitekim söz konusu finansal sorunun aşılmasına dönük olarak Çin'in bazı ülkelerin borcunu yeniden yapılandırma ve faizsiz/vadesiz borç vermek gibi bir takım adımlar attığı görülmüştür.⁵

Tesislerin Bağlanması

Küresel salgın ile Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında gerçekleştirmeyi hedeflediği liman, enerji santrali ve benzeri tesislerin inşasında da aksaklıklar yaşanmıştır. Ancak söz konusu tesisler arasında hâlihazırda var olan bağlantıların zarar görmediği, sadece salgın nedeniyle geçici bir aksaklık yaşandığı anlaşılmıştır. Söz konusu aksaklıklar sonucunda hedef ülkenin kalkınmasında yavaşlama ve Çin'de ise işsizlik oranlarında artış beklenmektedir.

Bireysel/Toplumsal İlişkilerin Geliştirilmesi

Çin'in küresel salgın ile uğradığı itibar kaybının en önemli sonuçlarından biri de Çin hükümetinin Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında geliştirmeyi düşündüğü bireysel/toplumsal ilişkiler ve kültürel çeşitlilik hususunda ikna ediciliğinin ve etkisinin zarara uğramasıdır. Zira Çin'den tüm dünyaya yayılan salgınla beraber Çin'in sağladığı güven ortamı ve olumlu yönde gelişmekte olan imajı sarsılmıştır. Çin, turizm faaliyetleri ve eğitim uygulamaları ile yarattığı zeminde dünyanın hemen her yerinden insanları ülkesine çeken bir aktör olmuşken küresel salgınla bu vasfını kaybetme eşiğine gelmiştir. Yine de, orta vadede özellikle salgına ve virüse dair yaşanan olumlu gelişmelerle beraber bu sürecin atlatılabileceği beklenmektedir. Dünyadaki "Çin algısı" sadece Çin ülkesinde değil, dünyanın her yerinde zarar görmüştür. Londra, Berlin, İstanbul gibi metropollerde Çinli yerleşkelerin ve işletmelerin boş kalması da bu tahribatın göstergesidir.

Kuşak ve Yol Girişimi'nin Temel Dinamikleri ve Küresel Salgın

Çin'in 28 Mart 2015'te açıkladığı "Kuşak ve Yol Girişimi Eylem Planı" çerçevesinde Kuşak ve Yol Girişimi'nin, şu dört temel taşıyıcı kolonu olduğu görülmüştür:

⁴ ["World Economic Outlook Update, June 2020"](#), IMF, 25.06.2020.

⁵ Jevans Nyabiage, ["China to forgive interest-free loans to Africa that are coming due. Xi Jinping says"](#), South China Morning Post, 18.06.2020.

- Çok kutuplu dünya
- Ekonomik küreselleşme
- Kültürel çeşitlilik
- Bilişim teknolojilerinin gelişimi

Uluslararası ticaretin, seyahatin ve turizmin durma noktasına gelmesi, Kovid-19 salgını ile küresel mücadele değil ulusal mücadele çabalarının görülmesi ve uluslararası örgütlerin işlevsiz kalması gibi gelişmeler küreselleşmenin zayıfladığını ve küresel yönetim sorunlarının varlığını göstermektedir.

Ekonomist Dergisi'nde yayınlanan bir makalede küreselleşmenin akıbetine dair bazı öngörüler paylaşılmıştır. Küresel yönetişimin temelindeki sıkıntının açığa çıkmaya başladığını işaret eden makalede Fransa ve İngiltere'nin karantina kuralları üzerinden bir gerginlik yaşaması, ABD Merkez Bankası'nın diğer merkez bankalarına kredi verme eğiliminin olmaması ve bunun beraberinde ABD'nin dünya liderliği rolünü üstlenmeye pek niyetli olmaması gibi örneklerle yer verilmiştir. Ayrıca yoksul ülkelerin geri kalmamak için çabalayacağı, varlıklı ülkelerin ise hayat pahalılığı sorunlarıyla karşılaşacağı uyarısında bulunulmuş, tedarik zincirlerini dirençli kılmamanın yolunun iç piyasaya yönelim olduğunun ve küreselleşmenin en ihtişamlı devrinin geride kaldığının altı çizilmiştir.⁶

Bir küresel yönetim sorunu olduğu, küreselleşmenin son bulacağı veya biçim değiştireceği, ulus-devletin ve milliyetçiliğin yükselişte olduğu artık daha çok kabul edilen hususlardır. Tüm bunların yanı sıra çok kutuplu dünyaya doğru bir geçişin söz konusu olduğu, hatta "yeni tip soğuk savaş" şeklinde adlandırılabilir ABD-Çin güç rekabetinin şekillendirdiği çok kutuplu sisteme geçişin başladığı iddiaları da genel kabul gören hususlardandır. Yaşanan bu yeni küresel yönetim dönüşümü, Çinli akademi çevrelerince de tartışılmakta ve yeni sürecin "Soğuk Savaş" olarak adlandırılmasının doğru olmadığı öne sürülmektedir. Yeni dönem için "yumuşak savaş" tabirinin daha yerinde olduğu, eski adlandırmada ısrarcı olunacaksa farkı ortaya koymak için "yeni soğuk savaş" denilmesi gerektiği, söz konusu farkın jeopolitik ve jeoekonomik önceliklerden kaynaklandığı da belirtilmektedir.⁷

Çin, istediği dünya düzenine, çok kutuplu sisteme hiç olmadığı kadar yakındır. Peki, istediği küreselleşme için de aynı şey söylenebilir mi? Çok kutuplu sistem gibi "ekonomik küreselleşme" de Kuşak ve Yol Girişimi için taşıyıcı kolon kabul edilmektedir. Mevcut düzende küreselleşmenin zayıfladığı ancak ekonomik küreselleşmenin devam edeceği yönünde iddialar söz konusudur. Şayet ekonomik küreselleşme devam ederse Çin, Kuşak ve Yol Girişimi için oldukça önemli bir fırsat yakalamış olacaktır. Ancak bu zannedildiği kadar basit değildir. Zira dünyanın atölyesi

⁶ "Globalisation unwound: Has covid-19 killed globalisation?", *The Economist*, 14.05.2020.

⁷ Ümit Alperen, "Yeni Soğuk Savaş mı yoksa yumuşak savaş mı?", *Fikir Turu*, 03.06.2020.

olarak kabul gören Çin, bu yetkinliğini kaybetme riski ile karşı karşıya kalmış; birçok ülke, üretim merkezini Çin'den başka bir ülkeye kaydırma fikrini düşünmeye başlamıştır. Böylece Çin'in güvenilir partner olup olmadığı sorgulanır hâle gelmiştir.

Kuşak ve Yol Girişimi için yüksek önemi haiz bir başka gereklilik ise “kültürel çeşitlilik” ve “bilşim teknolojilerindeki gelişim”dir. Küreselleşmede kültürel çeşitliliğe yaşam hakkı tanınmaz, tek tip insan/toplum yaratma eğilimi görülmektedir. Ancak Çin'in takip ettiği ekonomik küreselleşmede kültürel çeşitliliğin varlığı önemlidir. Zira kültürel çeşitlilik tüketimi artırır ve tedarik zincirini güçlendirir. Üretimini ve gelirini artırmak isteyen Çin, kültürel çeşitlilik taraftarı olmaya devam edecektir. Milliyetçiliğin yükselişte olması, kültürel çeşitlilik varlığını koruma noktasında itici güç olacaktır. Teknolojik yenilikte ise Çin'in başarılı bir süreç izlediği; özellikle yüksek teknoloji ürünlerinde ciddi çalışmaların yürütüldüğü ve dünyanın bu çalışmaları yakından takip ettiği bilinmektedir.

Kuşak ve Yol Girişimi'nin Prensipleri Bağlamında Küresel Salgın

Kuşak ve Yol Girişimi için olmazsa olmazlardan birisi de barıştır. Nitekim “Kuşak ve Yol Girişimi Eylem Planı” metnindeki “Prensipler” başlığı altında beş temel ilke üzerinde durulmuştur. Bunlar, ülkelerin 1) birbirlerinin egemenliği ve bölgesel bütünlüğüne karşılıklı saygı, 2) karşılıklı saldırmazlık, 3) karşılıklı olarak birbirlerinin iç işlerine müdahale etmeme, 4) eşitlik ve 5) karşılıklı fayda ve barış içinde birarada yaşamadır. Bu aşamada ABD-Çin güç rekabeti akıllara gelmektedir. Zira ABD-Çin güç rekabetinde tarafların, özellikle ABD'nin Çin'e yönelik karşılıklı saygı ilkesini aşan ciddi itham ve hamlelerinin olduğu görülmüştür.

ABD-Çin güç rekabeti kapsamında Tayvan, Hong Kong, Doğu Türkistan, Ticaret Savaşları, Huawei ve son olarak Kovid-19 salgınında iki aktörün kıyasıya bir rekabet hâlinde olduklarını söylemek mümkündür. Yükselen Çin, küresel sistem için tehdit hâline gelmeye başlamış; ancak Çin'in statükocu mu, yoksa yenilikçi mi olduğuna dair ABD'de derin şüphe ve endişe ve hatta bu noktada Çin'e yönelik bir güvensizlik hâkim olmuştur.⁸ Çin'in gerçek niyetini kestiremeyen ABD, Çin'i dizginlemek istemekte, Çin ile siyasî, ekonomik ve askerî alanlarda rekabet etmeyi tercih etmektedir. ABD, son olarak küresel salgın üzerinden de Çin'e yönelik rekabetçi tutumunu sergilemektedir.

Kovid-19 salgınının Çin'in Vuhan şehrinden dünyaya yayılması, ABD'nin Çin'i suçlamak ve frenlemek için yakaladığı bir fırsattır. Virüsün yayılımı arttıkça ABD, virüsü “Çin'in biyolojik silahı” olarak yorumlamış, sonrasında ise Çin'in virüsün yayılımını durduramadığı için sorumlu tutulması gerektiğini savunmuştur. Ancak Çin tüm bu ithamları reddetmiş ve yumuşak güç kapsamında uluslararası alanda yürüttüğü yardım/destek faaliyetleri ile bu durumu lehine çevirmeye çalışmıştır.

⁸ Benjamin J. Cohen, “Çin Sorusu: Sistem Çin'in Yükselişine Uyum Sağlayabilir mi?”, *Yeni Çin Seddi Çin'in Uluslararası Para İlişkilerinde Güç ve Siyaset* (Ed: E. Helleiner, J. Kirshner), İstanbul, 2017, s.32.

Çin'in bu noktada gözettiği en önemli ilke "barış" olmuştur. Nitekim bu hassasiyet Çin Devlet Başkanı Şi Jinping'in söylemlerine de yansımıştır. Son olarak 22'ncisi düzenlenen "Çin-AB Liderler Zirvesi" sırasında Başkan Şi, "Çin hegemonya değil barış istiyor, Çin tehdit değil fırsattır, rakip değil ortaktır." şeklindeki ifadeleriyle Çin'in küresel yönetim tartışmalarına yönelik görüşlerini ortaya koymuştur. Devlet Başkanı Şi'nin bu ifadelerini aynı zamanda Kuşak ve Yol Girişimi ile de ilişkilendirmek doğru olacaktır. Bu ifadelerle, Kuşak ve Yol Girişimi'nin, Çin'in hegemonya idealinin tezahürü olduğuna yönelik fikirleri reddeden Başkan Şi, aynı zamanda satır arasında önceliklerinin jeopolitik değil, jeo-ekonomik üstünlük olduğunu ve böylece ekonomik küreselleşmenin taraftarı olduklarını da ima etmiştir.⁹

Kovid-19 salgınının Kuşak ve Yol Girişimi'ne olan somut etkilerine bakıldığında, salgının etkisi daha anlaşılır olacaktır. Çin'in yaptığı resmî açıklamadan projelerde gecikmeler yaşandığı, yeni projelerde azalmalar olduğu ve hammadde arzında bazı risklerin var olduğu, kötüleşen finansal durum ve maliyet aşırı olduğu anlaşmıştır. Bunların yanı sıra Kovid-19'un Çin Ticaret Bakanlığı'na göre, yılın ilk iki ayında Çin'in dış hizmeti, 2019'un aynı dönemine kıyasla ciddi düşüşler yaşanmıştır. Örneğin Şubat sonunda, Çin dışındaki işçi sayısı 188.000 azalarak 778.000 civarında sabitlenmiştir.¹⁰ Buradan, Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında yürütülen ve küresel salgının sekteye uğrattığı projelerde işçi sayısındaki azalmanın aynı zamanda bir istihdam sorunu yaratma potansiyeli olduğu anlaşılmaktadır.

Küresel salgının Kuşak ve Yol Girişimi'ne etkisi, 2020 yılının ikinci çeyreğinde de şiddeti artarak devam etmiştir. Zira Kuşak ve Yol Girişimi ülkelerinin çoğunluğu, 2020'nin üçüncü ayından sonra salgının etkisi altına girmiştir. Ayrıca küresel salgın nedeniyle Kuşak ve Yol Girişimi'nde meydana gelen bu maddî tahribatın en az bir yıl iyileştirilemeyeceği tahmin edilmektedir.¹¹

Sonuç ve Değerlendirme

Küresel salgın nedeniyle dünya ülkelerinin yanı sıra dünyanın en büyük iki ekonomik gücünden birisi olan Çin'in ekonomik anlamda ciddi anlamda olumsuz etkilendiğini söylemek mümkündür. Nitekim Çin'e ait ekonomik verilere bakıldığında dikkate değer düşüşler yaşandığı görülmektedir. Çin'in millî ekonomisindeki bu tahribattan ötürü içe dönme ihtimali de mevcuttur.

Çin'in dünyaya uzanan, çok çeşitli sektörleri ve alanları bünyesinde bulunduran, karadan ve denizden çeşitli güzergahlara sahip olan ve yapılmış, yapılmakta ve/veya planlanmakta olan pek çok projeyi kapsayan Kuşak ve Yol Girişimi'nin salgından etkilendiği aşıkardır. Ancak Kuşak ve Yol Girişimi'nin sonunun geldiği,

⁹ "Xi, salgın sonrası Çin-AB ilişkilerini değerlendirdi", *CRI Türk*, 23.06.2020.

¹⁰ Harry Inci, "Coronavirus: China's belt and road plan hits roadblock as virus pinches supply of materials and workers", *South China Morning Post*, 26.04.2020.

işleyemez/yürütülemez hâlde olduğu gibi abartılı iddialar gerçeği yansıtmamaktadır. Zira Girişim'in etkilendiği ancak yıkıcı bir etkiye maruz kalmadığı görülmektedir. Ayrıca küresel salgının doğurduğu yeni şartlar, Kuşak ve Yol Girişimi için itici güç olabilecektir. Ekonomik küreselleşmenin ön plana çıkma potansiyelinin olması, çok kutuplu sisteme geçiş eğilimi, milliyetçiliğin yükselmesi ile ihtiyaç duyulan kültürel çeşitliliğin varlığını koruması ve teknolojideki gelişmelerin devamı ve öncüsü olma durumu Kuşak ve Yol Girişimi için orta/uzun vadede olumlu şekilde yansıyacaktır. Ancak kısa vadede hem ülkelerin millî ekonomilerinde bir toparlanma fırsatı bulması hem de uluslararası ticaretin yeniden sağlıklı işleyebileceği bir zemine oturması gerekmektedir. Bu nedenle kısa vadede Çin'in ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin ciddi zorluklarla karşılaşacağı beklenmektedir.

2013 sonunda Başkan Şi tarafından ilan edilen ve 2014 yılında ilk defa Hükümet Çalışma Raporu'nda ele alınan Kuşak ve Yol Girişimi, Soğuk Savaş sonrası dönemde şekillenen ve tek kutuplu olan küresel sistemde planlanmış ve şekillendirilmiştir. Kuşak ve Yol Girişimi'ne dahil olan ülkeler arasında NATO üyesi ve eski Doğu Bloku üyesi; demokratik ve teokratik olan çok çeşitli devletler vardır. Küresel yönetim tartışmalarının sonucunda yaşanacak bir paradigma dönüşümünde Kuşak ve Yol Girişimi için yeniden planlanma ihtiyacı doğabilecektir. Bu nedenle Çin hem ülke ekonomisini hem Kuşak ve Yol Girişimi'nin akıbetini hem de küredeki konumunu muhafaza etmek amacıyla küresel yönetim tartışmalarının ve dönüşümünün ve ortaya çıkacak gerekliliklerin farkında ve takibinde olacaktır.

Söz konusu dönüşüm sürecinde Çin, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin destekçisi olacaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD'nin, Avrupa'yı kalkındırmak için Marshall Planı'nı devreye sokmasına benzer şekilde Çin'in, ortaklıklarını korumak ve ortaklarının kalkınmasını sağlamak amacıyla finans desteğinde bulunması muhtemeldir.